

Koppig katholicisme, de paus over Nederland

Uit <http://www.elsevier.nl/Nederland/nieuws/2005/4/Koppig-katholicisme-de-paus-over-Nederland-ELSEVIER025191W/>

In de zomer van 1947 bracht Karol Wojtyla, een Poolse priester en student in Rome, later bekend als paus Johannes Paulus II, een bezoek aan Nederland. Hij was op reis door Frankrijk en België en bracht ook acht dagen door in Nederland. Een aantal jaren geleden dook een nooit gepubliceerd verslag op van zijn verblijf in Nederland. Het lag op de zolder van een Pools weekblad, Tygodnik Powszechny.

Waarom Wojtyla het artikel nooit publiceerde is onduidelijk. Het weekblad drukte na zijn reis wel zijn artikel af over Frankrijk en België en het katholicisme daar.

Het Nederlandse katholicisme is totaal anders, zegt Wojtyla in het manuscript. Het werkt helemaal volgens zijn eigen uitgangspunten.

Hieronder het hele manuscript in Nederlandse vertaling.

Koppig katholicisme

door Karol Wojtyla (1920-2005)

Onze Franse en Belgische ervaringen leerden ons, dat er een zekere samenhang bestaat tussen de diverse vormen van katholiek leven in deze landen. Toch kunnen we ze niet onder één simpele noemer plaatsen. Bij een oppervlakkige beschouwing van de ontwikkelingen in het 'pays de mission' zouden we bijvoorbeeld het beeld kunnen krijgen van een compleet ineengestort katholicisme. Maar een zo eenzijdig en hopeloos beeld verdient het katholieke leven nergens en nooit. Altijd zijn er ook tegenstromen te vinden.

Neem nu bijvoorbeeld de omschrijving 'pays de mission', zij heeft toch een tegenhanger (zoals de aanduiding 'pays de mission' ergens zelf al aanduidt) in wat we kennen als de 'communauté missionnaire'? 'Pays de mission' duidt een afgerond proces aan: van het droogvallen van de beddingen van het christelijk leven. Het is een heel geleidelijk proces en op het oog bestaat het christelijk geloof nog een tijdje voort. Maar schijn bedriegt en uiteindelijk gaapt er slechts de leegte. Men probeert het hele uitdrogingsproces goed af te grenzen en vast te leggen: wanneer het katholieke geloof losraakt van zijn (eigen) bronnen van bovennatuurlijk leven, kan het nog een tijdlang voortbestaan als cultuur. Uiteindelijk verdwijnt echter ook die. Het hele proces verdient een interessante en grondige studie.

Maar ons gaat het om iets anders. Als een ononderbroken en zelfvoorzienende stroom kan het katholieke geloof nooit uitsluitend de gedaante aannemen van een volkomen ingestorte ruïne (zoals we al aangaven). Ieder verval roept ook altijd weer positieve mogelijkheden te voorschijn. Een finale analyse weet van het geheim van het mystieke leven van dit organisme; een leven dat gegeven is en geleid wordt door de Heilige Geest.

De krachten die het katholieke geloof dragen, scheppen altijd, in onderlinge samenhang, althans de mogelijkheid dat deze positieve mogelijkheden zich voordoen. In het evangelie treffen we reële verwijzingen aan naar de verborgen werking van de genade. Voor iemand die zich bewust is van de waarheden waar het katholieke geloof op rust en die rustig de ontwikkelingen gadeslaat, weegt de constatering dat er een verval plaatsvindt nooit het zwaarst. Nee, zo iemand zal juist met ingehouden adem letten op ontwikkelingen die wijzen op een herleving van het katholieke leven.

Een boeiende vraag is dan, of en in welke mate, de vormen van christenzijn in de Franse missionaire (parochie-)gemeenschappen aansluiten bij de eisen van het leven. Zal in bepaalde milieus het lekenapostolaat in staat zijn, een grootschalig alternatief te bieden voor het bestaande, rond de priester georganiseerde, rechtstreekse pastoraat? Dat zijn fascinerende vragen. Bij nadere beschouwing van de Franse en Belgische situatie ontdekken we niet alleen maar willekeurige gebeurtenissen, maar ook een soort wetmatigheden, die erom vragen opgetekend en opnieuw aan de werkelijkheid getoetst te worden.

België kan daarbij dienen als een soort proeftuin voor de Franse situatie. Natuurlijk bestaan er forse verschillen. Het Vlaamse element verleent een heel eigen kleur aan het katholieke leven in België. En de Vlaamse bijdrage is niet gering: evenwichtigheid, een solide organisatie die rust op een stevig fundament (zowel geestelijk als materieel). Voor Vlamingen is het leven een voortdurende taaie strijd, waarbij ze tevreden zijn met bescheiden resultaten. Zolang ze maar duurzaam zijn. Daarnaast brengt Vlaanderen een heel eigen religieuze traditie in. De traditie is nog springlevend en wordt nog niet van binnenuit aangetast. Heel anders dan de Poolse vroomheid, die eerder een volkse en landelijke basis heeft, is de Vlaamse vroomheid bij uitstek burgerlijk.

Het verschil met Wallonië springt direct in het oog. Wallonië is niet alleen het deel van België waar de bevolking Franstalig is. In zekere zin herhaalt zich hier de Franse situatie, zij het wat minder geprononceerd. Ook hier zien we grote industriesteden (waar we bijna een 'pays de mission' aantreffen). Landelijke en stedelijke gebieden tonen dezelfde verschijnselen van randkerkelijkheid als in Frankrijk. Zo kunnen we België opvatten als een proeftuin voor de Franse katholieke kerk.

Belgen zijn uitmuntende, effectieve werkers - en ze zijn met velen. Ze houden van hun werk en verdiepen zich in de eisen die het stelt; zorgvuldig analyseren ze de resultaten ervan. Hierbij weegt de Vlaamse bijdrage zwaar. Die zorgt voor het evenwicht tegenover het Romaans/Latijnse element. Het Vlaamse element is er organisch mee verbonden; het verdiept zich in de kwesties die spelen, werkt die uit en neemt er zelf aan deel. Het samenspel dat zo ontstaat is gelukkig en vruchtbaar.

Wat verder naar het Noord-Oosten stuiten we op het Vlaams-Nederlandse element in zijn onderscheiden gedaante. Het leidt een onafhankelijk leven, los van de Franse ups en downs. De ervaringen die we hier hebben opgedaan, zijn op hun eigen manier fascinerend. Want hier spelen de kwesties die we eerder tegenkwamen juist helemaal niet. Mooi vergelijkingsmateriaal ligt hier voor het oprapen. Want het Nederlandseatholicisme is totaal anders; het werkt helemaal volgens zijn eigen uitgangspunten.

We kennen zijn bijzonderheden niet goed genoeg om er al te diepgravend verslag van te kunnen doen. Maar iedereen die vanuit Frankrijk en België Nederland binnenkomt en let op de uitingen van het Nederlandse katholieke leven, zal gefraspeerd worden door de verschillen. We neigen dan ook eerder naar een globale vergelijking dan naar een minutieus onderzoek van de preciese feiten. Het meest in het oog lopen immers de verschillen (of ze nu historisch of meer gedragswetenschappelijk bepaald zijn).

Natuurlijk is een aantal dingen vrij algemeen bekend. Getalsmatig vormen de katholieken van Nederland een minderheid, maar hun krachtige uitstraling zorgt voor een 'kwalitatieve meerderheid'. De grote thema's van het katholieke geloof vinden er weerklank, zoals zichtbaar is in de overzeese missie (die staat tegen de achtergrond van de Nederlandse koloniale macht). Op hoog niveau wordt studie gemaakt van de christelijke levensbeschouwing (bijv. aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen).

Cultureel hebben de katholieken hun activiteiten breed ontplooid (denk aan de katholieke pers en de katholieke omroep in Hilversum). En ook in de politiek spreken de katholieken een stevig woordje me: er bestaat een katholieke partij, er is sprake van regeringsdeelname, en zelfs van een katholieke premier.

In onze beschouwing kijken we primair naar het samenspel van factoren dat het eigen gezicht van het Nederlandseatholicisme bepaalt. Zijn taaie koppigheid is goed zichtbaar, dat wil zeggen: een koppigheid in de 'Vlaamse' betekenis van het woord: met de kenmerkende rationele en bedachtzame trekken. Deze kostbare koppigheid ligt aan de wortel van de opleving van het Nederlandseatholicisme.

Toch heeft het katholieke geloof ook hier tijden van verval gekend, eeuwen van vernedering doorstaan. Wanneer een toevallige voorbijganger op het station van Breda gevraagd wordt naar het dienstrooster, kan hij het volgende antwoorden: "Ziet u, hoe weinig spoorlijnen er in dit deel van Nederland liggen, en hoeveel boven de grote rivieren? Dat komt doordat dit deel katholiek is gebleven en de katholieken altijd een achtergestelde minderheid zijn gebleven." Een dergelijke uitspraak is niet uitzonderlijk. Ze geeft een bepaald gevoel, een zeker zelfbewustzijn weer. We treffen juist hier een spoor aan van die kostbare koppigheid waarin tot nu toe het katholieke geloof in dit land heeft weten te overleven.

In deze tijd gaat het met hetatholicisme goed, het lijkt zelfs van succes naar succes te gaan. Een voorbeeld kan dat duidelijk maken. Hoewel bekend is, dat ze haar sympathie vooral bewaart voor haar eigen geloofsgenoten, heeft de protestantse koningin toch het respect van de katholieken. Bij de samenstelling van haar regering is zij rechtvaardig en houdt ze rekening met de werkelijke krachtsverhoudingen in politiek en samenleving. De houding van de katholieken tijdens de bezetting (waarvan de herinnering voor de Nederlanders pijnlijker is dan voor de Belgen)

betekende een enorme stap vooruit. Direct na haar terugkeer naar het vaderland liet de koningin haar waardering blijken voor de houding van de Nederlandse bisschoppen, priesters, en gewone katholieken. De Nederlanders herinneren hier graag aan.

We keren terug naar ons uitgangspunt. Die ligt in de gemeenschappelijke deler, in de neiging tot koppigheid. Die houding ontstond tijdens de systematische tenachterstelling van alles wat katholiek was in het Koninkrijk der Nederlanden. Door een vreemde wending werd die koppigheid juist de bron van de herleving.

Voor zover wij er ons een goed beeld van hebben kunnen vormen, is het katholieke geloof in Nederland niet van binnenuit aangetast. Hier stuiten we niet op dat proces van geloofsafval bij een gelijktijdig hooghouden van de schijn, zoals in Frankrijk. In Nederland was de reden van verval niet het rationalistisch humanisme, maar een van buitenaf ingezette aanval. Hier pakte de geschiedenis dan ook anders uit.

Daar komt bij, dat die van buitenaf uitgedeelde slag eerder van politieke en historische aard was (zoals eigenlijk overal waar de Kerk terrein verloor aan de Reformatie), dan levensbeschouwelijk of moreel. In Frankrijk lijkt vooral dit laatste het geval.

Een onderzoek naar de Nederlandse situatie toont ons daarom veel minder duidelijk dat proces van verval en herleving van het katholieke geloof. De Nederlandse lotgevallen zijn dan ook minder spannend om te volgen dan de Franse 'communauté missionnaire', of de Belgische JOC (Jeunesse Ouvrière Catholique).

Het Franse verhaal vinden we eerder terug in het Nederlandse protestantisme. Dat kent zijn heel eigen 'pays de mission', zendingsterrein. In de grote steden bestaat een hoog percentage van de bevolking uit mensen die niet meer, of slechts gedeeltelijk, geloof hechten aan de godsdienstige waarheid. Dat valt eenvoudig te begrijpen in het licht van de uitgangspunten van het protestantse geloof (vooral in zijn moderne, meer vrijzinnige vorm).

De grote groepen mensen zonder godsdienst vormen een zendingsgebied voor protestanten en katholieken. Het type ongelovige dat je aantreft in bijvoorbeeld Amsterdam of Den Haag verschilt echter van de ongelovigen in het Franse 'pays de mission'. Het verschil wordt verklaard door de verschillende achtergronden.

Het ongeloof dat voortvloeyde uit de Franse Revolutie en een rationalistisch liberalisme neemt een andere vorm aan dan het ongeloof van theologische huize (of die nu rationalistisch of liberaal-vrijzinnig getint is). In het Franse 'pays de mission' stuiten we op de totale afwezigheid van het geloof; in het Nederlandse protestantisme lijkt eerder sprake van een schudden op de grondvesten.

Laten we hier niet dieper op ingaan. Die kwestie ligt te veraf van de zaken die de Nederlandse katholieken op dit moment vooral bezighouden. Het protestantse 'pays de mission' is niet het eerste terrein waar zij zich op dit moment op richten. Binnen de eigen landsgrenzen is hetatholicisme niet opvallend missionair. Activiteiten zijn eerder gericht op het zo sterk mogelijk naar voren brengen van de waarden die in het katholieke deel van de Nederlandse samenleving te vinden zijn. Deze kwalitatieve,

inhoudelijke inspanning is bedoeld als een tegenwicht tegen de getalsmatige en historische voorsprong van het protestantisme.

Onze waarneming, dat we hier te maken hebben met een vorm van koppig katholicisme, verdient een nadere aanscherping. Namelijk dat die koppigheid het meest karakteristiek zichtbaar wordt in de onderlinge wedijver met de protestanten.

Opvallend is de behoefte van beide geloofsgemeenschappen, om hun eigen waarden zichtbaar na te leven. De Nederlandse katholieken zijn vooral gevormd door hun tegengestelde relatie met de protestanten. We moeten dat goed in de gaten houden, want die houding heeft nogal wat consequenties. We noemen er een paar, te beginnen met de meest verreikende.

Welk aspect, welk begrip van het katholieke geloof heeft het Nederlandse katholicisme het sterkst beklemtoond tegenover het protestantisme? Een vergelijking met Frankrijk is hier wellicht het meest onthullend. In de Franse missionaire beweging valt namelijk onmiddellijk de nadruk op 'mystique' op, op de spiritualiteit. Alles wat 'spiritueel' uitdrukking geeft aan het persoonlijke leven en het gemeenschapsleven, wordt naar voren gehaald.

Natuurlijk putten de Nederlandse katholieken uit dezelfde bronnen. Toch proberen zij juist de katholieke beginselen in praktijk te brengen op een eerder aardse, natuurlijke ondergrond. En dat doen ze met volledige inzet en met gebruikmaking van al hun mogelijkheden.

Hier hoor je dan ook niet gauw iets over de 'mystiek' van het gezinsleven. In plaats daarvan zet men krachtig in op een kinderrijk en waardenvast katholiek gezinsleven. In plaats van een zoektocht te ondernemen naar de 'spiritualiteit' van de christelijke arbeid, zetten de Nederlanders gewoon een eigen katholieke vakbeweging op poten.

Het onderscheid is karakteristiek en heeft te maken met de verschillen qua achtergrond. In het geval van het Franse katholieke leven is er een duidelijke tegenstelling waarneembaar. De tegenstelling is die tussen de mystiek, eigen aan de spirituele christelijke levensbeschouwing, en een strikt natuurlijke en aardse mystiek, eigen aan het materialisme. In de Franse vertogen staat daarom de crisis van de aardse mystiek en van het materialisme centraal. Daarom is juist de spiritualiteit van de 'mystique' zo belangrijk in de Franse missionaire beweging. Zij toont ons haarfijn de grote inspanning die men zich getroost om door te dringen in het seculiere milieu, en de nog grotere spanningen die deze keuze met zich meebrengt.

In Nederland speelt de strijd zich daarentegen af tussen twee verschillende geloofsrichtingen, en beiden zoeken een bevestiging in het leven. Met hun veel meer 'natuurlijke' waarden, voortkomend uit hun geloof, richten beide zich vooral op een praktisch niveau.

De priesters van de 'Mission de France' leven in armoede; zij nemen de levensstijl van de arbeiders aan, gewoon door te delen in hun fysieke arbeid. Met deze radicale keuze willen ze de Fransen van het 'pays de mission' proberen te overtuigen van de waarheid van het katholieke geloof.

Daarentegen is het vooral de praktische levenswaarheid van het katholieke geloof die ten voorbeeld wordt gehouden aan de Nederlandse protestanten, die geweldig nuchtere en praktisch ingestelde protestanten. De nadruk ligt daarom op de gezamenlijke inspanning, op de meer aardse doorwerking van het katholieke geloof.

Het is goed pas op de plaats te maken. We moeten erop bedacht zijn dat we zo wel wat ver van onze eigenlijke vooronderstellingen zijn afgedwaald, en dat we de tegenstelling wat gechargeerd hebben. In oorsprong is de afstand, de spanning tussen de verschillende vooronderstellingen zelf, nooit zo radicaal dat ze twee zo ver uiteenlopende, zelfs tegengestelde vormen van spiritualiteit kan oproepen.

Het meest wezenlijk en diepgaand is wel dit punt van vergelijking. Het Nederlandse katholicisme heeft zich gevormd en vindt haar uitingsvormen in het spanningsveld met een andere christelijke belijdenis.

Welbeschouwd deelt echter ook die andere geloofsrichting een groot aantal vooronderstellingen over denken en doen met het katholieke geloof. Daarentegen zal het Franse 'missionaire' katholicisme zich waarschijnlijk voornamelijk blijven vormen in zijn relatie tot een volkomen met het christelijk geloof strijdige en uitsluitend op het aardse geluk en de aardse strijd gerichte 'mystiek'. Het verschil in spanning tussen de beide vormen van katholiek geloof is het best op deze manier te begrijpen.

Deze ietwat schematische uiteenzetting van de tegengestelde contexten (waaraan beide katholieke gemeenschappen hun karakteristieke profiel ontleen) laat zich eenvoudig verbinden met een verschil in de heersende denkrichting.

In Frankrijk kunnen we een verbreding van het denken waarnemen, tegen de achtergrond van de geschetste vorm van spiritualiteit. Het gaat hier om de doorwerking van het christelijke denken op het terrein van het aardse en natuurlijke. Het betreft een confrontatie met de ideologische tegenstander, een zoektocht naar gemeenschappelijke grond, de toeigening van de nieuwe terminologie binnen de eigen spirituele traditie. Op deze manier vormt de christelijke gemeenschap van de 'paroisse communauté missionnaire' het christelijke antwoord op de sociaal-economisch gedefinieerde gemeenschap. En tegenover het begrip arbeid zoals de marxisten dat verstaan, staat de christelijk mystieke opvatting die 'arbeid' verstaat als een bewuste en geestelijk beleefde deelname in het werk van God, de Schepper en Vader.

Binnen de Nederlandse centra van katholiek denken en leven treffen we een heel andere houding aan. Hier streeft men juist bewust naar afzondering en tegenstelling. Dat dit een houding is die direct voortvloeit uit de relatie tot het protestantisme, is duidelijk. Het was de noodzaak om naast en samen met de protestanten te leven, die hier de ontwikkeling bepaalde. De nabuurschap en het samenleven vereisten namelijk voortdurend een eigen interpretatie van dezelfde christelijke bronnen, principes en uitgangspunten.

Die opvallend eigen interpretatie van dezelfde godsdienstige principes en uitgangspunten verdient alle nadruk. Want alleen daarmee vallen kenmerkende behoeften als die aan een duidelijke afzondering en aan heldere scheidslijnen te

begrijpen. Temeer, omdat het in beginsel alleen maar ging om een verdedigingsmechanisme. De latere botsing kwam daarentegen, uit de aard der zaak, juist voort uit de geleidelijke versterking van de eigen positie, tegen de achtergrond van een gelijktijdige verzwakking van de positie van de protestantse opponent.

Betekent dit, dat de tegenstellingen dus minder uitgesproken en stellig kunnen zijn, wanneer het gaat om dieperliggende meningsverschillen, om verschillen die de eerste beginselen en oorspronkelijke bronnen raken? Nee, zeker niet. Maar daarbij moeten we wel een voorbehoud maken. De zaak ligt namelijk anders in geval van een 'pays de mission' dat ontstaan is waar de oude christelijke traditie in verval is geraakt, niet door een aanval van buiten, maar door tegenstand uit levensbeschouwelijke en morele hoek.

Op een dergelijk missieterrein, waar het erom gaat mensen terug te winnen voor een christelijke spiritualiteit, is het onzin om te starten in de tegenstellingen, in de afzondering. In een dergelijk geval ben je wel gedwongen, de kwestie behoedzaam (maar niet zonder grote inspanning) op een ander niveau te benaderen. Hier gaat het juist om het doordenken van vraagstukken, problemen en zorgen die voor iederéén gelden. Waarom zou alleen het ongeloof de aanknopingspunten bieden voor een rechtvaardige en voortvarende oplossing van die zaken? Juist wanneer alleen het geloof een volledig en in alle opzichten afdoend antwoord te bieden heeft? Dat is nu precies de pastorale benadering van de 'Mission' en de JOC.

In de Nederlandse centra van katholiek denken en leven treffen we ook op het vlak van de maatschappelijke en economische kwesties die typerende, zich bewust afzonderende opstelling aan. Vanuit onze kennis van de Nederlandse katholieke traditie en de mate waarin die gekenmerkt wordt door haar kostbare koppigheid, hoeven we ons daar niet over te verbazen. Het is niet zozeer een conservatieve traditie, een traditie die uitsluitend zijn bindingen tracht vast te houden, maar veeleer een koppige traditie van strijd en een welbewust isolement. Ze is gevormd door een heel eigen samenstel van uitingen, gevolgen, inspanningen en uitkomsten.

De behoedzame benadering, die voortvloeit uit de noodzaak de ander te overtuigen op gedeeld terrein, vindt hier minder navolging. Liever valt men terug op het gebod dat alle katholieken integreert. Een dergelijk gebod is natuurlijk uitsluitend gerechtvaardigd, wanneer de gelovigen ernaar luisteren en er een plaats aan weten te geven in hun leven.

Bij de katholieken in Nederland is dat het geval. Ze hebben geleerd zo te handelen tijdens hun lange geschiedenis van afzondering en koppige vasthoudendheid, en ze hebben het ook geleerd doorheen hun pijnlijke tenachterstelling. Daarom kunnen ze er begrip voor opbrengen, dat een dergelijk omvattend gebod letterlijk het hele leven raakt.

Het katholieke geloof betekent dan: de doop, een kinderrijk gezin, voor de kinderen een katholieke school, voor de studenten een katholieke universiteit, en talrijke roepingen (zowel voor de kerk in eigen land als voor de missiegebieden). Maar ook: een katholieke partij in het parlement, katholieke ministers in de regering, katholieke vakbonden, katholieke jeugdorganisaties.

Dat alles is de vrucht van een lange en welbewuste inspanning. Waar de Vlamingen zo graag over spreken; ze benadrukken dan: “Wij hebben niet de behoefte een hoge vlucht te nemen, we zijn er niet op uit om vurige religieuze ervaringen op te doen. We houden meer van een consequent katholiek leven, waarbij iedereen met liefde werkt op zijn eigen akkertje. We weten dat daar onze roeping ligt. En is dat soms geen volwaardig verstaan van wat het betekent, deel te hebben aan het lichaam van Christus?”

Wanneer het katholieke geloof op een dergelijke manier het gehele leven doordringt, mag dat niet verworden tot een technisch oefje of een politiek trucje. Juist wanneer men zo angstvallig zorg probeert te dragen voor een omvattend katholiek leven, is dat risico reëel. ‘Sentire cum Ecclesia’ betekent in Nederland niet in de eerste plaats een gevoel van verbondenheid met de hele Kerk. Eerder valt hier van buitenaf een nogal koele en harde eenheid waar te nemen, die zich tegelijk bewust is van haar eenheid van denken en willen.

Een lang gesprek met een Poolse vrouw heeft ons laten zien, hoe krachtig de eenheid is die zo kenmerkend is voor het katholieke leven in Nederland. Het ging om een hoog opgeleide vrouw, met godsdienstige vorming (in Polen nam ze deel aan een katholieke studentenbeweging en werd ze opgeleid bij zusters). Doordat ze met een Nederlander trouwde, kwam ze direct in aanraking met de binnenkant van het katholieke leven in Nederland.

Hoe verliep haar kennismaking? Ze werd er bijna uitgezet. En ze kan zich er niet meer toe brengen, opnieuw contact te leggen met de Nederlandse katholieke gemeenschap. “Ze zijn hier zo hard, zij eisen zoveel strengheid en discipline, ze leggen zoveel nadruk op alle verantwoordelijkheden.” De vrouw voelt zich van haar geloofsgenoten verder verwijderd dan van alle anderen. Hun manier van doen zit haar dwars. Religieuze verlangens stillen of voorzien in ‘emotionele’ behoeften is hier niet in tel. Het enige dat telt is de beleving van de katholieke eenheid.

“Alles gaat volledig anders dan bij ons. Ik kan me er eigenlijk niet meer toe zetten, nog een keer naar dit soort priesters toe te gaan”, zegt ze vastberaden. “Het is immers iets dat mijn vrije wil raakt, het is een kwestie van overtuiging. Niemand mag mij dergelijke beperkingen opleggen.”

Een dergelijk gesprek maakt geweldig veel duidelijk. We vinden er twee werelden in terug. Het is onnodig om het gesprek verder tot in de details weer te geven; het is genoeg wanneer we voor ogen houden dat het om een intelligente, godsdienstig gevormde vrouw gaat, die in Polen zeker bij de groep van meer betrokken gelovigen zou horen.

Haar protestantse (zij het eerder randkerkelijke) echtgenoot leek een zekere sympathie voor godsdienst te kunnen opbrengen en hij was zelfs wel gevoelig voor het zoeken naar waarheid. Bij hem was dat vooral terug te voeren op een rationele en typisch protestantse vrijzinnigheid.

De vrouw was zich ervan bewust, welke verantwoordelijkheid in dit verband op haar schouders rustte. Toch kon ze zich op geen enkele manier vinden in de manier van doen van het Nederlandse katholicisme. Het leek haar allemaal domweg

onchristelijk: berekenend, kil, en categorisch (apodictisch). In haar ogen was 'christelijk' eerder de manier waarop het in de Poolse kerk toegaat. Als er één vorm van katholiek geloof zou zijn dat haar man zou kunnen inspireren, zou het de Poolse zijn.

En toch, ook dit Nederlandse model is een authentieke vorm van katholiek geloof. Het is een vorm van katholicisme die is voortgekomen uit de wisselwerking met het Nederlandse protestantisme. Ondanks het ongelijke vertrekpunt heeft het niet alleen de vergelijking vol weten te houden, maar komt het ook steeds meer als 'winnaar' uit de strijd. Zelfs het historische getto hebben de katholieken aangedurfd. Hun afzondering hebben ze ingezet voor de verwerkelijking van eigen denk- en levensprincipes, zonder angst voor vervolging/ achterstelling. Institutioneel is het katholieke leven hier geweldig goed georganiseerd (net als hun Vlaamse geloofsgenoten beseffen de Nederlandse katholieken de noodzaak van een goede organisatie).

Een institutionele organisatie. Dat is radicaal tegenovergesteld aan het Franse model van de 'communauté missionnaire', waarin het eerder gaat om de doorwerking van ideeën, om een ideologische wedijver, dan om de nadruk op het belang van instellingen. In dat opzicht is het misschien minder moedig. De priesters van de Franse 'mission' werken meer op de open plaatsen van de menselijke ervaring.

Hun idee is eerder: Wanneer we in ons 'pays de mission' het Evangelie zichtbaar maken, een evangelische levensstijl laten zien, kunnen we ongetwijfeld de harten van onze ongelovigen winnen. Een institutionele organisatie komt dan later wel (en is dan ook nodig). In Nederland daarentegen komt dit moment juist helemaal als eerste; het Evangelie betekent hier voor alles: de Kerk.

Het Nederlandse katholieke kerk gaat ook in op de uitdaging van het protestantisme. Maar dat ziet zij niet als haar eerste taak. Zoals hierboven beschreven beschouwt ze het interne en organisatorische als haar primaire opdracht. De uitdaging waar het protestantisme haar voor plaatst, ziet ze meer als haar secundaire uitdaging. En deze vloeit enkel voort uit het naakte gegeven dat er twee christelijke belijdenissen samenleven binnen een en hetzelfde land.

In de steden, bijvoorbeeld in Amsterdam, bestaan speciale bureaus en openbare spreekkamers. Hier wordt uiterst zorgvuldig omgesprongen met elk geval van overgang van het protestantisme naar het katholicisme. Speciaal aangewezen priesters houden zich hiermee bezig, en ze kennen hun werkterrein goed. De mensen die de spreekkamers opzoeken zijn mensen die teleurgesteld zijn in het protestantisme of mensen die gewoon geïnteresseerd zijn in een kennismaking met de katholieke godsdienst. De spreekkamers heten 'otwarte drzwi', en in het Nederlands, als ik me goed herinner, 'open door'.

In de loop van een paar gesprekken komen mensen vertellen welke problemen ze hebben met de inhoudelijke kanten van het katholieke geloof. Maar vaak ook zoeken ze antwoorden op knellende godsdienstige vragen of hopen ze eenvoudig op een goed godsdienstig advies. De 'open deuren' staan inderdaad letterlijk vaak open. Jaarlijks ontvangen de centra honderden of duizenden bezoekers, en een groot aantal bekeert zich. Het laat zich raden hoe geweldig diepgaand en bovenal boeiend het werk van

deze priesters is. Bij zoveel verschillende bekeringsgeschiedenissen zijn zij nauw betrokken. Zo leren zij het innerlijk proces van een ontkiemend en groeiend geloof goed kennen.

Naast deze ‘open deuren’ vinden er godsdienstige samenkomsten plaats in openbare gelegenheden, maar altijd buiten de kerk. Ook daarvan is het doel: inwijding in, uitleg en verdieping van de kennis van het katholieke geloof. Juist deelnemers met tegengestelde godsdienstige opvattingen kunnen hier een grote inbreng hebben! Ook dat wekt op tot een doordenken en begrijpen van het eigen geloof.

Duidelijk zal wel zijn geworden, dat de Nederlandse katholieke traditie bovenal steunt op een verstandelijk bewustzijn. Ze is de vrucht van een verstandelijke keuze, gevolgd door een consequent en praktisch leven. Het was de nabuurschap van het protestantisme dat haar tot een dergelijke opstelling heeft gedwongen.

Daarmee eindig ik mijn korte rondblik over de Nederlandse katholieke gemeenschap. Zij is een levend onderdeel van de ‘strijdende’ Kerk – en wat is ze waardevol en karakteristiek. Het geschetste beeld is bepaald niet gedetailleerd genoeg, maar laat wel de meest in het oog springende vergelijkingen en constellaties zien. Nog onder de kersverse indruk van het Franse ‘pays de mission’ deed het zich op deze manier aan mij voor. Nederland bleek een terrein met totaal anderssoortige vraagstukken.

Overstappend van trein op trein reisden we van Breda naar Rotterdam, vervolgens naar Den Haag en via Leiden naar Amsterdam. Daarvandaan weer naar het Zuiden: via Hilversum naar Utrecht en verder via Eindhoven (Eindhoven - DW) naar Maastricht. Veel konden we leren over het Nederlandse katholicisme in gesprekken met priesters en leken en tijdens bezoeken aan de centra van katholiek leven en denken. We bezochten de schitterende gotische kathedralen, die tegenwoordig meestal in handen zijn van protestantse kerken. Bij de zorgvuldige leegten en ascetische gestrengheid van hun interieurs tonen ze nog sterker hun natuurlijke grootsheid en majesteit. Daarnaast nestelen de katholieke kerken zich in bescheiden bouwwerken.

In de loop van al deze dagen konden we (ik herhaal het) niet alleen veel over het Nederlandse katholicisme leren en te weten komen. We leerden ook veel over het katholieke geloof in het algemeen. Met het verse vergelijkingsmateriaal in ons achterhoofd bleek ons hoe het leven/de werkelijkheid de idee van de strijdende kerk bevestigt. Sterker nog: we zagen hoe breed de spanningsboog van haar strijdtoneel kan zijn, onder welke spanningen ze begint en hoe zij overal vanuit de kracht van die eerste spanningen uitgebouwd wordt en zich ontwikkelt. Hoe zij overal leeft en zich verdiept, in hoeveel nuances haar leven zich openbaart, van welke mogelijkheden zij overvloedt, hoe zij steeds weer in staat is het juiste pad temidden van alle moeilijkheden te volgen. Vooral hoe zij zich ontwikkelt en vormt door crises en ingrijpende tegenslagen heen, zelfs doorheen (menselijk gesproken) werkelijk verval.